

Kapitel 1: Krigen, medierne og demokratiet

Nærværende rapport er en analyse af seks danske nyhedsmediers dækning af 17 dage af Irak-krigen fra den 16. marts 2003 til og med den 14. april 2003. Perioden omfatter dagene før krigsudbruddet, selve krigsudbruddet, tiden frem til indtagelsen af Bagdad samt dagene lige efter. Hvor nuanceret var den danske debat før, under og efter indtagelsen af Bagdad, hvordan blev de faktiske krigshandlinger dækket, og hvilken rolle spillede det for mediedækningen, at Danmark var en krigsførende nation? Det er de overordnede spørgsmål, som rapporten vil søge at besvare.

Den danske Magtudredning konkluderede, at nyhedsmedierne i dag indtager en central placering i det politiske landskab (Togebjerg m.fl. 2003). Det er i overvejende grad gennem nyhedsmedierne, at befolkningen informeres om politiske beslutninger og derfor spiller nyhedsmedierne også en central rolle i det moderne demokrati. Helt konkret konkluderer Magtudredningen: *“Medierne spiller i dag en større rolle som forbindelsesled mellem befolkningen og den politiske ledelse, end de gjorde tidligere. Medierne har betydelig indflydelse på både befolkningens dagsorden, befolkningens holdninger, den politiske kommunikation og de politiske beslutninger”* (Togebjerg m.fl. 2003: 212).

International forskning konkluderer yderligere, at når det drejer sig om viden om politiske forhold i udlandet, bliver afhængigheden af medierne ekstra udtalt, ikke mindst i krigs- og konfliktsituationer (Taylor 2003).

Af samme grund betragtes mediernes dækning af internationale krige og kriser som helt centrale i et velfungerende demokrati. Kun hvis borgere løbende får stillet de nødvendige oplysninger til rådighed, vil de være i stand til at beslutte sig om, hvorvidt de støtter eller tager afstand fra brugen af militær magt som løsning på en given konflikt.

På grund af mediernes centrale demokratiske betydning i perioder med krise og krig er mediernes konkrete dækning af disse begivenheder også genstand for intens bevågenhed blandt såvel journalister selv som politikere og forskere. Centralt for diskussionen er forholdet mellem staten, militæret og medierne. Kogt ned til sin mest simple form er det spørgsmål, som det meste forskning i medier og krige søger at besvare, om det er medierne, militæret eller de politiske magthavere, der sætter dagsordenen i en krigssituation?

Dagsordensfastsættelsens første niveau

Nyere dansk medieforskning (f.eks. Hjarvard 1995, Pedersen 2000, Lund 2002, Togeby m.fl. 2003) fremhæver som nævnt, hvordan medierne i stigende grad er blevet den måske mest betydningsfulde arena for kampen om den politiske dagsorden. Den oprindelige hypotese bag teorien om mediernes dagsordenssættende funktion, på engelsk *agenda-setting*, blev formuleret af McCombs og Shaw (1972: 177) og lyder som følger: *"The mass media set the agenda for each political campaign, influencing the salience of attitudes toward the political issues."*

Hvor McCombes og Shaw fokuserer på forholdet mellem medierne og publikum, skelner videreudviklerne af dagsordensteorien, Dearing & Rogers (1996), mellem tre dagsordener: mediernes dagsorden, befolkningens dagsorden samt den politiske dagsorden. De enkelte dagsordener kan studeres hver for sig, men ofte er hensigten med et dagsordenstudie at undersøge, hvordan emner bevæger sig fra f.eks. den politiske dagsorden til mediedagsordenen eller fra befolkningens dagsorden til mediedagsordenen.

Helt overordnet handler dagsordensfastsættelse om at henlede opmærksomheden på mediernes politiske rolle: *"Agenda-setting (is) a political process in which the mass media play a crucial role in enabling social problems to become acknowledged as public issues"* (Dearing & Rogers 1996: 22). Set med medieforskningens øjne handler dagsordensteoriens første niveau derfor om to ting: Hvilke emner kommer på mediedagsordenen, og hvordan prioriteres der internt mellem disse emner. En dagsorden kan derfor beskrives som *"a set of issues that are communicated in a hierarchy of importance at a point in time"* (Dearing & Rogers 1996: 2).

På grund af mediernes begrænsede muligheder for at tildele emner opmærksomhed vil der altid på et givent tidspunkt eksistere langt flere emner, end der er plads til på dagsordenen. Om et emne kommer på mediedagsordenen, vil derfor ofte være afhængigt af en lang række af tilfældigheder og interessesammenfald. Der er dog en vis enighed om, at eksistensen af politiske entreprenører (dvs. politikere, organisationer eller individer, f.eks. journalister), der kæmper for at få et bestemt emne på dagsordenen, er nødvendig for at sikre et emne den tilstrækkelige opmærksomhed (Cobb & Elder 1971, Dearing & Rogers 1996, Laursen 2000).

Med mediedagsordenen som omdrejningspunkt søger dagsordensteori ideelt set at give et øjebliksbillede af, hvilke problemer samfundet prioriterer. Dagsordensfastsættelse er derfor en politisk proces i bred forstand, der via medierne ideelt set sikrer en vis koordination af samfundets (borgernes, politikernes) opmærksomhed omkring tidens vigtigste emner.

Dagsordensfastsættelsens andet niveau

Hvor første niveau af dagsordensfastsættelsen fokuserer på hvilke emner, der tildeles opmærksomhed på de tre dagsordener, har nyere dagsordensteori sit fokus på dagsordensfastsættelsens andet niveau (McCombes, Shaw & Weaver 1997). På dette niveau handler det ikke kun om, hvilke emner der optræder på dagsordenen, men især om hvordan disse emner italesættes. På denne måde rettes opmærksomheden mod de mere diskursive aspekter af dagsordensfastsættelsen – det vil sige på, hvordan medierne vinkler, fortolker og i forlængelse heraf taler om et bestemt emne.

Inden for den nyere dagsordensteori kommer det diskursive til udtryk via begrebet *framing*.¹ Hvor hypotesen bag dagsordensteoriens første niveau, som tidligere beskrevet, er, at et emne, der får meget omtale på mediedagsordenen, også vil rangere højt på borgernes/politikernes dagsorden, er hypotesen bag dagsordensteoriens andet niveau,² at: *"the way an issue or other object is covered in the media (the attributes emphasized in the news) affects the salience of that object on the (public)agenda"* (Ghanem 1997: 4). Således handler dagsordensfastsættelsens andet niveau ikke kun om, hvilke emner, der kommer på dagsordenen, men også om, hvilken betydning, i form af egenskaber, medierne tilskriver de forskellige emner.

Formålet med at skelne mellem de to niveauer er, som Laursen (2000: 14) påpeger, *"at fremhæve, at medierne ikke bare spiller en rolle med hensyn til,*

¹ Tuchman (1978:7), der er blandt de første til at anvende begrebet på mediernes omgang med virkeligheden, henter sin definition af *framing* fra den amerikanske sociolog Erwin Goffman: *"A frame is the principles of organization, which govern events; i.e. the definition a person gives to the situation or context in which human interaction occurs."* *Framing* relaterer sig til tidligere begreber inden for effektforskningen som f.eks. *bias* og *schema* (Ghanem 1997). *Framing* er dog ikke udelukkende politisk/ideologisk som *bias* eller udelukkende rettet mod publikums opfattelse af medierne som begrebet *schema* (ibid).

² Langt fra alle studier, der bruger *framing*, kæder begrebet sammen med dagsordensteori. Laursen (2000) kæder specifikt de to begreber sammen, mens de Vreese (2002), trods en omfattende diskussion af *framing*, stort set ikke berører begrebets tilknytning til dagsordensteori. Scheufele (1999) argumenterer for at adskille *framing* og teori om dagsordenens andet niveau fra hinanden.

hvilke emner der opnår opmærksomhed, men også med hensyn til, hvorledes det enkelte emne konstrueres”.

I denne forbindelse taler Gamson & Modigliani (1989) om *fortolkningspakker*. Som Madsen (2000) forklarer, så handler det om at se mediediskursen som bestående af en lang række af fortolkningspakker, der har til hensigt at give mening til et bestemt emne eller problem. En fortolkningspakke har, ligesom en *frame*, en intern struktur, der både signalerer, hvordan det enkelte problem skal forstås, hvem der muligvis er ansvarlig for problemet, og hvordan problemet kan løses. Vigtigst ved Gamson & Modigliani er dog, at fortolkningspakker skabes via en proces, hvor især én faktor her skal fremhæves: Fortolkningspakker er afhængige af *sponsoraktiviteter*, det vil sige forskellige typer af aktører (politikere, interesseorganisationer, journalister m.m.), der forsøger at fremme en fortolkningspakkes plads på dagsordenen. En mulig indfaldsvinkel til at undersøge sponsoraktiviteter bliver dermed at undersøge mediernes kildebrug.

Journalisterne og kilderne

Overordnet set har teori om forholdet mellem journalister og deres kilder udviklet sig i tre faser: 1) *Fra* en opfattelse af journalisten som en almægtig gatekeeper, der enerådigt sætter mediernes dagsorden og kontrollerer forskellige samfundsaktørers adgang til offentlighedens bevågenhed, 2) *over* en forestilling om (elite)kilderne som altdominerende i forhold til medierne (og andre kilder), 3) *til* et mere nuanceret syn, hvor både medier og forskellige kildegrupper udgør mere eller mindre ligeværdige bidragsydere til den offentlige dagsorden.

Den oprindelige opfattelse var især problematisk, fordi den underkendte den betydelige indflydelse på nyhedsindholdet, som kilderne kan have i kraft af deres rolle som journalisters informationsleverandører. 1970'ernes produktions-sociologiske studier anerkendte derfor i stigende grad kildernes centrale betydning – ofte med den konklusion, at samfundseliten havde en strategisk fordel i forhold til mediernes opmærksomhed og dagsorden sammenlignet med ressourcetsvage, ikke-autoritative kilder, som typisk marginaliseredes i nyhedsformidlingen (f.eks. studierne fra Glasgow University Media Group 1976). Det skyldes, at elitekilderne kan tilføre den journalistiske formidling autoritet og troværdighed på grund af deres sociale og institutionelle position og magt – i modsætning til ikke-eliten. Et toneangivende studie fra 1970'erne udråbte således især den politiske elite til

primary definers af emner og dagsordener, mens medierne blev reduceret til *secondary definers*, der primært reproducerede samfundets magtstrukturer (Hall m.fl. 1978).

Denne forestilling har imidlertid også vist sig problemfyldt, først og fremmest fordi den går i den anden grøft og mere eller mindre tilsidesætter journalisternes selvstændige evne til at påvirke stoffet. Desuden har senere forskning (Schlesinger 1990) vist, at eliten ikke kan betragtes som hverken homogen eller stabil. Den består af mange forskellige aktører, som internt kæmper for at tilegne sig eller bibeholde status som elite og for at gøre netop deres synspunkter gældende. Eliterne får ikke automatisk formidlet deres synspunkter, men opnår dette ved løbende at kommunikere målrettet og strategisk med medierne. Desuden udgør f.eks. interesseorganisationer – fagforeninger, miljøorganisationer og minoritetsgrupper – væsentlige konkurrenter til den etablerede elite af politikere og offentlige institutioner i kampen om mediernes dagsorden (Mayhew 1997, Manning 2001, Davis 2002). Samtidig optræder også almindelige borgere i stigende grad i kilderollen som konsekvens eksperter, der i nyhedsformidlingen skal perspektivere effekter og følger af forskellige politiske beslutninger og handlinger og herved skabe identifikation hos modtagerne samt stille politikerne til ansvar.

Forskningens opfattelse af samspillet mellem medier og kilder – eller medier, eliter og magt – er således i dag væsentlig mere nuanceret end tidligere. For det første fordi kildefeltet er mangfoldigt, og for det andet fordi det ikke endegyldigt kan afgøres, hvem der har magten – medierne eller kilderne. Omvendt er det interessant at konstatere, at mange af de oprindelige og efterhånden modstridende forståelser stadig gør sig gældende i konkrete sammenhænge.

I studier af medier, magt og krig optræder der f.eks. på den ene side fortsat en forestilling om et modsætningsforhold mellem medierne og én (politisk og/eller militær) elite – typisk når krigshandlingerne er i gang. På den anden side opererer man også ofte med en forestilling om en differentieret elite med forskellige politiske interesser, som medierne kan være med til at afspejle – typisk i optakten til og efterspillet efter en krig.

Når det gælder mediernes kildebrug i krigssituationer er det dog værd at understrege, at forskellen mellem hverdag og krig ikke skal overdrives. Talrige studier har påvist, at nyhedsmedierne også til hverdag er stærkt afhængige af officielle kilder (Cohen 1963, Gans 1978, Bennett 1994). Det gælder for den almindelige indenrigsdækning, men i endnu højere grad udenrigsjournalistikken (Co-

hen 1963, Gans 1978, Ørsten 2004). Især Cohen (1963) er kendt for at fremhæve, hvordan udenrigsjournalistikens kildeafhængighed i høj grad er bestemmende for indholdet – en tese som også senere studier af udenrigsjournalistik har påpeget (Slaatta 2001, Palm 2003).

Den daglige afhængighed af officielle kilder skærpes selvfølgelig i en krigssituation, hvor det i mange tilfælde kun vil være elitekilder (militær og udvalgte politikere), der ved, hvad der foregår. Det kan være med til at forrykke magtbalancen mellem kilder og medier. I sit studie af Golfkrigen i 1991 fremhæver Taylor netop dette problem, når han skriver: *"Despite the existence of well over a thousand journalists in the Gulf from a wide variety of newsgathering organisations with differing editorial styles and journalistic practices, they were all dependent upon coalition military for their principal source of information about the progress of the war. It was monopoly in the guise of pluralism"* (Taylor 1998: 268).

Medierne og krigen

Udgangspunktet for forskningens diskussion af medier og krig er ofte Vietnamkrigen, der gerne betegnes som den første 'medie-krig'. Det vil sige den første krig, som medierne bragte direkte ind i stuerne, og som befolkningerne, primært den amerikanske, derfor fik serveret med levende billeder til aftensmaden. Caruthers (2000) påpeger, at skønt det er svært at finde entydige beviser for en sammenhæng mellem en kritisk dækningen af Vietnam-krigen og krigens 'resultat', så er der i det amerikanske militær fremvokset en myte om, 'at medierne tabte krigen for USA'. Det vil sige en myte baseret på et postuleret modsætningsforhold mellem medierne (i rollen som en 4. statsmagt) på den ene side og en såvel politisk som militær elite på den anden. Dette postulat strider dog mod det førnævnte faktum, at medierne og elitekilderne til både hverdag og i krigssituationer i langt højere grad lever i et symbiotisk forhold frem for i et modsætningsforhold.

Hallin (1986), der står bag det mest kendte studie af de amerikanske mediers dækning af Vietnam-krigen, tager da også afstand fra postulatet om, at det var medierne, der tabte krigen for USA. Der kom med tiden en mere kritisk dækning af Vietnam-krigen i de amerikanske medier, men denne kritiske dækning faldt sammen med, frem for forårsagede, et generelt skift i den offentlige og politisk

opinion i retning af et mere kritisk syn på Amerikas rolle i Vietnam. Hallins konklusion er derfor, at mediernes evne til at forholde sig kritisk til en krig, men også til andre typer af konflikter, i bestemmende grad er påvirket af såvel magthavernes som befolkningens holdninger på området.

Også analyser af Golfkrigen i 1991 viser, at medierne i meget høj grad kom til at virke som understøttende for den militære koalition, der stod bag invasionen (Taylor 1998, Carruthers 2000). Således slap der et antal historier igennem medierne, der alle havde til formål at bekræfte irakerne i rollen som uhyrer. Mest kendt er nok historien om drab på spædbørn, som efter alt at dømme blev plantet af et PR-bureau (Manheim 1994). Men også det amerikanske militærs bevidste overvurdering af Iraks militære styrke, ikke mindst den frygtede republikanske garde, fik lov at komme ud i medierne, uden at journalisterne stillede nogle spørgsmål. Den samlede britiske/amerikanske krigsdækning var af en sådan art, at en talsmand for Pentagon senere med begejstring udtalte, at med Golfkrigen havde Pentagon fået *"the best war coverage we've ever had"* (Taylor 1998: 268).

Det forhold skyldes sandsynligvis også det amerikanske militærs meget direkte håndtering af journalister. Under Golfkrigen blev journalister delt op puljer, og enkelte af disse puljer fik så lov at følges med de amerikanske styrker under krigen, inklusiv under de aktive krigshandlinger. Der blev dog lagt klare begrænsninger for, hvad de enkelte journalister måtte skrive, ligesom det blev gjort klart, at journalisterne stod under militærets kommando (Carruthers 2000). En udvikling af denne praksis ligger i begrebet *embedded journalism*, som Steffen Knudsen fra TV-Avisen beretter om (Knudsen 2003). Her 'indskrives' journalisten i en militær enhed og følger med denne enhed under krigen – igen dog med klare begrænsninger for, hvad der må skrives hjem om. Omkring Danmarks Radios overvejelser vedrørende *embedded journalism* skriver Kristian Mouritzen (2003: 4): *"Vi besluttede, at det ikke var noget problem for os at placere en journalist sammen med de amerikanske styrker. Vi kunne jo selv vælge om vi ville bringe reportagerne og vi kunne sagtens - med de mange personer vi i øvrigt havde i området - afbalancere reportagerne, hvis det skulle være nødvendigt."*

Overvejelserne hos DR ligner overvejelserne hos andre tv-stationer, men går uden om den grundlæggende kildeproblematik, som Taylor fremhæver – nemlig at de andre personer, som de forskellige medier måtte have i området, også i overvejende grad vil være afhængige af kilder fra koalitionen.

Med andre ord er begreber som propaganda og censur ikke kun begreber, som er henvist til historiebøgerne, men i høj grad fænomener, som også præger nutidens krigssituationer. I dag anvendes blot andre betegnelser – såsom PR, strategisk kommunikation, media mangement, spin mv. Som Manheim (1994) fremhæver, er PR i høj grad blevet et vigtigt våben, når krige skal udkæmpes. I den første Golfkrig blev Pentagons PR-strategi om brugen af intelligente våben eksempelvis søgt modgået af Saddam Husseins regime, der konstant forsøgte at påvise, at de intelligente våben udelukkende ramte civile mål.

Med ovennævnte omstændigheder i tankerne kan det ikke overraske, når Taylor (2003) fremhæver, at der faktisk ikke findes et eneste eksempel på, at medierne har dækket en krig på den kritiske måde, som det tit fremhæves, at medierne skal. I stedet fungerer medierne ofte som en patriotisk medspiller, som bakker op ikke kun om den eller de politiske eliter, men også om folkestemningen og de nationale soldater i krig (Carruthers 2000).

Det er altså en konklusion, som nærmere hælder til opfattelsen af medierne som underlagt eksterne kræfter i fastsættelsen af dagsordenen – eller som secondary definers – men hvor de primære defintører kan have mange ansigter. Pointen er, at især eliternes holdning til en krig kan være afgørende for mediedækningen, da eliterne ifølge Davis (2003) i høj grad bruger medierne i deres strategiske kampe med hinanden.³ Samme konklusion når både Robinson (2001) og Gilboa (2001) frem til i deres studier af mediernes rolle i udenrigspolitiske konflikter. Robinson (2001: 536) samler op på Hallins og andres studier og teorier og præsenterer følgende model til analyse af forholdet mellem medier og stat/eliter:

<i>Level of elite consensus</i>	<i>Media-state relationship</i>	<i>Role of the media</i>
Elite consensus	Media operates within Hallin's 'sphere of consensus.'	Media 'manufactures consent' for official policy
Elite dissensus	Media operates within Hallin's 'sphere of legitimate controversy'	Media reflects elite dissensus
Elite dissensus plus policy uncertainty within government and critically framed media coverage	Media takes sides in the debate and becomes an active participant	Media functions to influence direction of government policy

³ Jf. også Magtudredningen, der skriver: "Men deres (mediernes) magt kan også overdrives. Ofte udgør de blot en arena for andre aktører" (Togebj m.fl. 2003: 212).

Modellen nuancerer både tidligere påstande om mediemagt såvel som påstande om elitens magt over medierne. I stedet fremstilles et komplekst afhængigheds- og magtforhold, der i højere grad stemmer overens med de tidligere nævnte teoretiske iagttagelser omkring forholdet mellem medier og kilder. Samtidig understreger modellen, hvor 'meget' der rent faktisk skal til, før medierne har mulighed for at leve op til den idealiserede rolle som demokratisk kontrolinstans.

Ud fra ovenstående teoretiske grundlag undersøger Entman & Page (1994) den indledende dækning af Golfkrigen i 1991. Her var der blandt eliter en vis uenighed om, hvorvidt det ville være bedst at få Irak ud af Kuwait ved hjælp af FN-sanktioner, eller om en militær indgriben var nødvendig. Skønt uenigheden mellem eliter således var til stede, viser analysen, at medierne i overvejende grad støttede den amerikanske regerings politik – nemlig militær indgriben. Uenigheden fik dog en vis dækning, men denne dækning var placeret langt fra forsiden og tophistorierne på tv. Det vil sige, at det differentierede syn på eliten som bestående af en mangfoldighed af interesser var til stede og gav mulighed for kritisk stillingtagen fra mediernes side – men dog uden at kritikken på nogen måde blev dominerende.

Faktisk er resultaterne af forskning i mediernes krigsdækning forbavsende ens fra land til land. Således kan det tætte bånd mellem medier og militære kilder genfindes i svenske analyser af Golfkrigen og Irak-krigen (f.eks. Strömbäck og Nord 2003).

Et andet fællestræk i den nyere forskning er enigheden om, at krigens ofre er blevet næsten redigeret helt ud af krigsdækningen – såvel indholdsmæssigt som visuelt, idet hverken debat om eller billeder af krigens ofre får meget plads (Caruthers 2000). Også her spiller Golfkrigen en afgørende rolle, idet Pentagon, som tidligere nævnt, forsøgte at ændre publikums opfattelse af krig *fra* en beskidt blodig affære *til* et raffineret højteknologisk video-spil (Taylor 1998), hvor ødelæggelserne hovedsageligt gik ud over infrastruktur og ikke mennesker. Denne billedmæssige ændring følges op af den sproglige italesættelse, hvor mange af det sidste årtis krige benævnes enten fredsbevarende missioner eller humanitære konflikter. Hvis en krig benævnes 'fredsbevarende' eller 'humanitær' er det klart, at et stort antal civile omkomne ville stille alvorlige spørgsmål ved krigens fredsbevarende eller humanitære funktion. Dermed skabes endnu en grund til at forsøge at redigere døden ud af krigen.

Af disse årsager forekommer Taylors (2003) skelnen mellem 'den virkelige krig' og 'mediekrigen' relevant: Hvor soldater og civile omkommer og bliver såret i virkelighedens verden, tager den medierede krig i både sprogbrug og billedbrug i stadigt stigende grad afstand fra død og ødelæggelse. En analyse af en række danske avismediers fotografiske illustrationer af Irak-krigen 2003 konkluderer f.eks., at fotografier af krigens ofre ofte var mere undtagelse end regel (Pagter/CFJE 2003). Analysen peger på, at det i stedet var billeder af behjælpelige og beskyttende invasionsstyrker samt 'headshots' af krigens personaktører, der dominerede.

De fraværende billeder kan forklares med mediejuridiske forhold (Jørgensen/CFJE 2003).⁴ Ofte relateres den manglende billeddækning dog også til etiske overvejelser (Cardiff- rapport 2003) og dermed med en form for *selvcensur*. Endelig forklares fraværet også med de krigsførende parters kontrol med informations- og billedstrømmene (Pagter/CFJE 2003) og kan dermed også ses som en form for *reel censur*.

Om befolkningerne i dag, med den øgede informationsstrøm, derfor reelt er bedre informeret end tidligere, er svært at svare på. I sit bud på informationsproblematikken set med danske øjne spørger Holm (2003: 7):

"Er vi bedre informeret, end befolkningen (...) var ved starten af første verdenskrig? Både ja og nej. Der er i dag langt mere information til rådighed (...) Samtidig er det stadig vanskeligere at få troværdig information om, hvad der foregår.(...) Militæret fortæller den version, der passer bedst ind i deres krigsmål. (...) Medierne er ofte villige medspillere, fordi krige er godt stof og skaber interesse og afsætning. (...) Når Danmark deltager i krig, som vi gjorde i Irak i 2003, er også danske liv på spil. (...) Vi er en krigsførende part, og vores medier afspejler det forhold."

Udover at berøre flere af de tidligere nævnte problemstillinger er Holms fremhævelse af afsætningsproblematikken værd at bemærke. Krige skal *også* ses i et markedsperspektiv, fordi krige skaber omsætning hos medierne. En 'god' krigsdækning kan således sælge flere aviser eller tiltrække flere seere og lyttere. At dette har stor betydning, ikke mindst for tv-stationerne, fremgår af nyhedsmail

⁴ Ifølge pressejurist Oluf Jørgensen kan det være i strid med Genevekonventionen og den danske lovgivning for medierne at bringe utilsørede billeder af krigens ofre (2003).

fra henholdsvis TV 2 og DR. I en nyhedsmail fra den 21. marts 2003 fremhæves det således: *"Danskerne valgte TV 2's dækning af Irak-krigen. TV 2/Nyhedernes massive dækning af Irak-krigen afspejler sig tydeligt i torsdagens seertal. Allerede fra morgenstunden valgte danskerne TV 2/Nyhederne frem for TV-avisen."* Modsat fremhæver DR's nyhedsbrev fra den 31. marts 2003: *"TV-avisen og DR1s dækning af Irak-krigen slår samtlige andre danske og udenlandske medier på troværdighed."* Med krig som underholdnings- og konkurrenceparameter skabes der dermed yderligere en faktor, der kan medvirke til, at medierne æstetiserer krigen. Læsere, seere og lyttere er, som også Carruthers (2000) påpeger, ikke reelt interesserede i at se for mange billeder af døde eller sårede. Britiske og amerikanske studier understreger faktisk, at befolkningen slet ikke ønsker 'sandheden' om en krig. Tværtimod foretrækker befolkningen ofte *ikke* at vide for meget konkret om, hvordan en krig udkæmpes (Carruthers 2000).

Samlet set er der med andre ord ikke mange gode grunde til at forvente, at medierne i en krigssituation lever op til alle de idealiserede forestillinger om rollen som demokratisk kontrolinstans. I stedet peger forskningen på, at medierne bør betragtes som centrale krigsskuepladser i sig selv. Den krig, der udkæmpes gennem mediernes krigsdækning, er dog ikke den 'rigtige' krig, men krigen om den offentlige og politiske mening. Mediekrigen er en symbolsk krig om, hvordan den 'rigtige' krig skal se ud, hvordan den skal opfattes, og hvordan den skal huskes.

I denne krig er de vigtigste aktører ikke soldaterne, men især de elitekilder (herunder også journalisterne selv⁵), der kommer til orde i nyhedsmediernes krigsdækning, og som dermed udøver indflydelse på, hvordan denne krigsdækning kommer til at tage sig ud. Som Davis (2003) også påpeger, handler det om at anskue medierne som centrale kommunikationskanaler for forskellige elites forhandlings- og beslutningsprocesser.

Når man kan anlægge Davis' perspektiv på medierne – uden at vende tilbage til de tidligere halvfyrdseres syn på kilderne som primære definitører – skyldes det flere ting:

⁵ Undersøgelser viser, at journalister efterhånden har forladt idealet om at være neutrale observatører og i langt højere grad påtager sig rollen som fortolkere af begivenhederne, bl.a. ved i stigende grad at optræde som kilder (f.eks. Rasmussen/CFJE 2004, Andersen m.fl. 2002, McNair 2000). I den forbindelse bliver journalisterne selv til elitekilder i stil med politikere, eksperter osv. og dermed politiske aktører på lige fod med disse (jf. også Cook 1998).

- For det første at eliter ikke kun er både de hyppigste kilder til og de hyppigste mål for mediekommunikation, men også at eliterne tilhører en af de målgrupper, der er *mest påvirkelige af netop mediekommunikation* (Davis 2003).
- For det andet at nyhedsmedierne på denne måde bliver mål, middel og modstander i forskellige elitors kamp om at sætte dagsordenen.
- For det tredje at nyhedsmedierne er det eneste sted, hvor befolkningen kan blive oplyst om eliternes forskellige standpunkter og dermed medvirke til at legitimere dem.
- For det fjerde at eksistensen af flere konkurrerende eliter – alt andet lige – giver nyhedsmedierne et større kildeudbud og dermed større selvstændighed.
- For det femte at nyhedsmediernes øgede hastighed såvel som eksponeringskraft, via f.eks. internettet, kan være med til at lægge et kraftigt tidspres på eliternes beslutnings- og forhandlingsprocesser.

Rapportens forskningsmæssige forankring

Den følgende afrapportering af danske mediers dækning af invasionen i Irak marts/april 2003 tager, som gennemgået ovenfor, udgangspunkt i den eksisterende teori om forholdet mellem medier, magt og samfund (Dearing & Rogers 1996, Cook 1998, Lund 2002, Togeby 2003), ligesom projektet er funderet i den eksisterende forskning i udviklingstendenser i den danske, elektroniske og trykte nyhedsformidling (Hjarvard 1999, Pedersen m.fl. 2000, Lund 2002, Kristensen 2003 & 2004, Ørsten 2004).

Projektet knytter endvidere an til aktuelle udenlandske forskningsprojekter om mediernes dækning af krigshandlingerne under Irak-krigen, herunder projekter ved Cardiff University i England, Oslo School of Journalism i Norge samt Demokrati Institutet i Stockholm. Mere konkret har en analyse foretaget ved Cardiff University af en række britiske mediers dækning af Irak-krigen 2003 (BBC, ITN, Channel 4, Sky) vist, at BBC, der – ligesom Danmarks Radio – var udsat for omfattende kritik for tendentiøs formidling imod de krigsførende parter, faktisk var mere *imødekommende* overfor disse end de øvrige analyserede medier. En omfattende analyse af de svenske nyhedsmediers dækning konkluderer også, at medierne var overvejende pro-amerikanske. Det var dog ikke nødvendigvis resultatet af en bevidst pro-amerikansk ideologi, men snarere en konsekvens af den informationsbegrænsning, som fandt sted under krigen. Amerikanske kilder

sad på det meste af den relevante information og kom derfor også til at udgøre det primære kildegrundlag for mediernes dækning (Nord & Strömbäck 2003).

I en dansk sammenhæng har forskningen om dette emne hidtil været begrænset, idet litteraturen primært omfatter en antologi om medierne og terrorangrebet den 11. september 2001 (Qvortrup 2002), som ikke anlægger et særskilt dansk perspektiv, samt et tema-site om medier og krig i regi af Center for Journalistik- og Efteruddannelses vidensbase på Internettet.

Samlet set indskriver nærværende rapport sig altså ikke kun i en række af internationale studier af Irak-krigen, men kan også ses som den første større indholdsanalyse af danske mediers dækning af en krig.

Opsummerende kan der peges på mindst tre grunde til, at en analyse af de danske mediers dækning af invasionen i Irak er interessant og væsentlig.

Den første årsag er *journalistfaglig*. Journalisters nyhedsdækning af krige har både aktuelt og historisk været vanskeliggjort af de særlige forhold, som gør sig gældende under en krig, ikke mindst de krigsførende magters øgede brug af censur og propaganda. Som konsekvens udgør nyhedsdækningen af en krig i særlig grad en udfordring til journalistikkens kildekritik, uafhængighed og dybdeboring.

Udviklingen inden for medieteknologien (f.eks. live-tv) og brugen af nye mediestyringstiltag under Irak-krigen (f.eks. embedded journalists) ændrer tillige på journalisters adgang til krigsskuepladsen. På den ene side gav det faktum, at journalister fik lov at følge krigshandlingerne på tætteste hold mulighed for en umiddelbart ufiltreret rapportering fra krigsfronten. På den anden side kom adgangen hertil ikke uden faglige omkostninger, mht. hvad og hvor meget korrespondenterne måtte formidle. Endelig vanskeliggjorde hele set-up'et den journalistiske autonomi, idet journalisterne rapporterede under en af de krigsførende parters beskyttelse.

En analyse vil i dette perspektiv både kunne kaste lys over de generelle kendetegn og problemer ved krigsdækningen og konsekvenserne af aktuelle forandringer i medieteknologien samt myndigheders styringsforsøg, ligesom den vil kunne belyse, i hvilket omfang medierne selv gjorde opmærksom på problemerne med at skaffe pålidelige oplysninger.

Den næste årsag er *medieinstitutionel*: Medierne er som politisk institution blevet mere betydningsfuld i den komplekse kamp om at sætte den politiske dagsorden. Dette medfører øget opmærksomhed omkring netop mediernes poli-

tiske rolle, hvilket i tilfældet Irak-krigen førte til politisk kritik fra andre institutioner med anklager om en mangelfuld og tendentiøs dækning af krigen. En betydelig del af kritikken rettede sig mod Danmarks Radios nyhedsdækning, og det førte til en egentlig politisk konflikt i den tidligere bestyrelse for Danmarks Radio, ligesom navngivne medarbejdere blev kritiseret for politisk tendentiøs journalistik.

En komparativ analyse af forskellige danske nyhedsmediers dækning af Irak-krigen vil kunne belyse, hvorvidt der var systematiske forskelle i mediernes – og ikke mindst i medietypernes – nyhedsdækning, herunder deres brug af kilder, vinkling af nyheder og fremhævelse af særlige aspekter af eller temaer i krigen. Formåede de trykte medier f.eks. at perspektivere og analysere et spadestik dybere end tv-stationerne, som aviserne generelt set hævder, at de har mulighed for som kompensation for ikke at kunne være 'først med det sidste'?

En analyse vil endvidere kunne belyse, hvorvidt og på hvilke måder nyhedsdækningen i forskellige medier var mere eller mindre kritiske over for bestemte parter i konflikten. Hvordan så vægtningen af de politiske kilder ud på tværs af medierne? Gav opinionsstoffet i de forskellige aviser f.eks. udtryk for markante holdningsforskelle i spørgsmålet om krigen? Smittede holdningerne fra læserbreve og lederspalter af på det redaktionelle stof?

Den sidste og tredje årsag er *indenrigspolitisk*: Danmark var krigsførende part i en krig uden et klart FN-mandat. Den danske politiske elite var splittet omkring krigsførelsens berettigelse under de givne betingelser, hvorfor krigsdeltagelsen var et markant indenrigspolitisk debateme.

En analyse vil kunne belyse, hvorvidt og hvorledes indenrigspolitiske konflikter og hensyn blev afspejlet i nyhedsdækningen af krigen – i hvert fald under de fire uger i marts og april 2003, hvor krigshandlingerne var på deres højeste.